

at is helaas  
triale actie is  
Christus op  
aan de hoo-  
strijd beheer-  
altoos reken-  
ook van de  
ing schuldig  
voorwaarden  
recht? Is bij  
rustige vraag  
n kan geven?  
z eerst onzen  
rijmdeiligheid  
Indien niet  
actie geen  
den kinderen  
ij ook in het  
en, dan moe-  
p deze wijze  
komen we  
als op deze  
zoo, dat het  
in den strijd

verband met  
de berusting  
aant van ons  
e geven aan  
de tegenstel-  
ontevreden-  
moeten be-  
door ziekte,  
te bestrijden.  
s Heeren lei-  
wij lijdelijk  
n. Tegen die-  
ten. Het on-  
ne moet aan-  
vordene zoo-  
laten begaan.  
n het kwaad  
geen trooster  
cht en gunst  
len. En waar  
steking ook  
t middel is,  
erhoudingen,  
Heeren doen  
zij door het  
oordeeld.

llig van dit  
staakt.  
het uithoudt  
n hem weer

oodeloosheid  
en, en staat  
ordt gesteld,  
zaglijke ver-  
tan dan ook  
van vakver-  
oakkelijk en  
teken en tot  
ffen zij wel,  
gezinnen op  
ook nimmer  
zwaren niet  
diteit tot sta-  
elkander vrij  
retensdwang  
indien zijn  
ij niet kan  
ken. Het is  
e christelijk  
ebruiken als  
mogen voor-  
naam onder-  
in zijn eigen  
g kome door

ter niet.  
ige staking.  
er door de  
wordt; dat  
eer van den  
verkort loon  
het leven ge-  
sillijkheid en  
dat er „tra-  
ster vinden,  
zamen weg  
dan is het  
ers zeggen:  
r gedoogen;  
en; in dezen  
geweld aan  
wij moeten  
— en wan-  
een staking  
christen, tot  
id ook dan-  
er aandrang

mag smeecken: Onze Vader, Die in de hemelen zit;  
geef ons heden ons dagelijksch brood.

Hierin verschil ik dus van Dr Nederbragt.  
Hij zegt: „er is geen sterker wapen in de wereld  
ter behartiging van het eigenbelang dan plichts-  
betrachting, toewijding, geheele overgave aan zijn  
taak, bijna zou men kunnen zeggen: belangeloos-  
heid; de christen moet het ook in arbeidsleven  
daarmede durven wagen, wetende, dat God voor  
zijn lichamelijke behoeften zorgt”. Ik wil niet ont-  
kennen, dat in deze bewering een sterk element  
van waarheid schuilt, maar Dr N. vergeet twee  
dingen. In de eerste plaats, dat de exploitatie-  
zucht van den patroon, die hij op deze wijze wil  
bevechten, juist in dezen weg kan gesterkt en  
gevoed worden. Wie idealiseert beeldt zich in, dat  
het misbruik van macht overwonnen wordt door  
gedurige toewijding, maar de werkelijkheid leert  
ons wel anders. En in de tweede plaats sluit het  
geloof, dat God voor ons zorgt, niet uit den strijd  
tegen het sociale onrecht. De groote vraag is, of  
de staking in die worsteling is een geoorloofd  
middel, en wij mogen van die middelen ge-  
bruik maken, al weten wij ook, dat onze hemel-  
sche Vader onze noden vervult.

Die beide zijn met elkaar niet in strijd.  
Bidden en werken vormen geen contrasten.  
Gelooven en werken zijn in den grond een.  
En wie zich in den weg der middelen stelt,  
geloovende dat de Heere onderhoudt en regeert,  
waagt niets, want met God wagen we niet,  
maar is zeker, dat het hem aan niets zal ontbreken.  
K. D.

## WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De grond der verschijnselen.

De filosofie is, naar haar aard, wereldbe-  
schouwing, en als zoodanig geesteswetenschap  
en uiting van den tijdgeest.

Uit haar wortel schiet de majestueuze boom der  
cultuur omhoog met zijn ontelbare vertakkingen,  
waarin de vogelen der aarde nestelen.

Zonder dat de strevende mensch het zich altijd  
bewust is, wordt hij door zijn (dikwijls primitieve)  
wereldbeschouwing geleid in het inrichten van zijn  
maatschappij, in zijn zeden en gedragingen, in het  
kweken van zijn kunst, en vooral bij het vast-  
stellen van zijn leuzen en lijnen op het gebied van  
sociologie en opvoedkunde.

In onderscheiding van de volken, die buiten de  
Europeesche „beschaving” leven, staat het leven  
van den modernen mensch voortdurend in het  
teken van den cultuurstrijd. De levenszee is on-  
ophoudelijk in beweging. Warme en koude golf-  
stromen doorkruisen haar. Stormen loeien over  
haar afgronden en zweepen de wateren op. Het  
is een vreeselijk spel van onberekenbare krachten.  
Want ook van den wind der cultuurgeesten geldt  
het woord: Gij hoort zijn geluid, maar gij weet  
niet vanwaar hij komt, en waar hij heengaat.

Mit de onverklaarbare verandering in tijdgeest  
verandert de filosofie, maar deze filosofie, die tijd-  
verschijnsel is, wordt op haar beurt oorzaak  
van de levensverschijnselen.

De studie van de wijsbegeerte is daarom on-  
misbaar voor wie een inzicht zoekt in het wezen  
van den tijdgeest en tevens de verschijnselen des  
levens wil kennen en keuren naar hun grond.

Wanneer wij hierin verzuim plegen, loopen wij  
de kans van een tweezijdige dwaling.

Eenerzijds, dat wij cultuurverschijnselen veroor-  
deelen, alleen omdat het christendom ver-  
zuimd heeft ze te kweken, en anderzijds, dat wij  
een cultuur aanvaarden, die geheel tegen onzen  
geest indruischt, omdat wij de gronden en de  
consequenties er van niet doórzien.

Wij kunnen zondigen zoowel door oppervlakkige  
ontkenning en mijding, als door lichtvaardige toe-  
eigening en exploitatie.

Bij onzen gang door de geschiedenis der wijs-  
begeerte, hebben wij hier en daar reeds de gele-  
genheid aangegrepen op de cultuurgevolgen van  
de filosofische stelsels te wijzen.

Het waren slechts enkele grepen, sobere illu-  
straties van den invloed der wijsbegeerte.

Het is eigenlijk een heel afzonderlijk en heel  
belangwekkend, veld van studie, dat van christe-  
lijke zijde nog bij lange na niet genoeg is ont-  
gonnen en toch dringend om bearbeiding roept.

Voor al ten opzichte van de handhaving en ont-  
wikkeling van onze eigen geestelijke goederen is  
ijvere naspeuring van den wijsgeerigen achtergrond  
der dingen plicht.

Het wordt door velen niet genoeg beseft, welk  
een factor van bevruchting, zoowel ten kwade als  
ten goede, de Grieksche filosofie, van Plato, maar  
vooral van Aristoteles, geweest is voor de christe-  
lijke theologie, niet alleen in de Middeleeuwen,  
maar ook voor den denkbeid der Hervormers, ja  
zelfs voor de Calvinistische godgeleerdheid van  
dezen tijd.

De doórwering van verschillende Grieksch-wijs-

geerige gedachten geschiedde, gelijk wij gezien heb-  
ben, te gereeder, omdat vele christen-denkers nog  
ar geloos waren ten opzichte van den bouw eener  
eigen christelijke wijsbegeerte.

Men heeft bijna geregeld de macht der vreemde  
wijsbegeerte onderschat, zelfs waar men vijandig  
tegenover haar stond. Men heeft te schaarsch be-  
grepen, dat filosofie niet maar is een formeele  
denk-kunst, doch een geestesstrooming, die aan de  
christelijke religie scherpe en gevaarlijke concu-  
rentie aandoet, en hare eigen religies scheidt.

Gelukkig is de vrucht van het gebruik der vreem-  
de wijsbegeerte voor de theologie zelve niet d o o-  
dend geweest. De „vaderen der rechtzinnigheid”  
stonden te stevig in hun schoenen, om ook maar  
een handbreed van het Schriftuurlijke spoor af  
te wijken. Maar hun gebrek aan productie van  
eigen christelijke cultuur is toch mede oorzaak ge-  
weest, dat naast het christendom een anti-christe-  
lijke cultuur uitsproot, die den levensgroe van  
de christelijke kerk deerlijk heeft belemmerd.

Gelijk wij bevonden, gaan hierin ook de gere-  
formeerde vaders niet geheel vrijuit.

Descartes en Spinoza zijn weliswaar terdage in  
hun gevaarlijk karakter onderkend en de geschie-  
denis van het intellectualisme en het mysticisme  
heeft bewezen, dat men niet zonder reden hun  
filosofische werken in den ban deed, maar kan  
men nu zeggen, dat diezelfde vaders genoeg heb-  
ben gedaan om de opkomst van een nieuwe cul-  
tuur, die mee onder beademing van deze groote  
geesten stond, te belemmeren?

Nog sterker klemt een dussdanige vraag voor de  
eeuw, waarin wij leven.

Veel machtiger en veelzijdiger dan ooit in eenig  
ander tijdperk der geschiedenis zijn de wijsgeerige  
stelsels opgeschoten.

Meer dan Plato en Aristoteles, Descartes en Spi-  
noza, hebben Kant en Hegel, Schopenhauer en  
Nietzsche, het denken der menschen tot cultuur-  
daden bevrucht, zoodat onze moderne cultuur veel  
meer het stempel draagt van de ongeloofswijsbe-  
geerte dan van het positieve christendom.

Voor al één feit is hier sprekend en bewijs-  
krachtig.

Men zegt — en dit zeggen is juist — dat vooral  
de sociale beweging aan den cultuurstrijd onzer  
dagen zijn ernst en belangrijkheid verleent. Daar  
is niet één beweging, die zoozeer de hoofden aan  
het denken en de harten in beroering brengt, die  
zoozeer de andere kwesties, zelfs van religie en  
en kunst, aan zich dienstbaar maakt of geheel  
opslokt, als de z.g. arbeidsbeweging. De opkomst  
van het socialisme en zijn invloed op de gedaante-  
verwisseling der maatschappij en op de verande-  
ring der internationale verhoudingen, kan in be-  
teekenis (maar dan veelszins tegensteld) alleen ver-  
geleken worden met de opkomst van het chris-  
tendom in de eerste eeuwen, toen het den strijd  
begon met de Grieksch-Romeinsche wereld, om  
die tot in haar fundamenten te vernieuwen.

Wanneer het den communisten van alle kleur ge-  
lukt, hun plan ten uitvoer te brengen, krijgen we  
niets minder dan een nieuwe wereld. Van de  
voornaamste instellingen en organen onzer maat-  
schappij zal dan gelden (maar dan niet in den  
evangelischen zin des woords): „Het oude is voor-  
bijgegaan, ziet, het is alles nieuw geworden”.

En ga nu eens na wat de oorsprong en de  
geest dezer radicale beweging is.

Zeker, indien men het allerdiepst zoekt komt  
men uit bij de onnaspeurlijke bronnen van het  
z.g. instinctieve leven, maar als actie en or-  
ganisatie ontleent zij haar signatuur en kracht  
wel waarlijk aan een puur wijsgeerige wereld- en  
levensbeschouwing.

Men behoeft Quack's beroemd boek over de  
hoofdpersonen van het socialistisch werelddrama  
slechts even ernstig in te zien om van deze waar-  
heid overtuigd te worden. Gelijk de Fransche revo-  
lutie hare bezielende ideeën en idealen ontleend  
van naturalisten als Rousseau en nihilisten (gees-  
telijk gesproken) als Voltaire, zoo heeft het revo-  
lutionair-socialisme zijn inspiratie ontleend in  
hoofdzaak, aan de doór en doór wijsgeerige maat-  
schappij-theorien van Karl Marx. De tijd, dat de  
socialisten hun hervormingsplannen aandienenden als  
bloot-economische pogingen tot herstel, is trou-  
wens reeds lang voorbij. Rusland is het historische  
voorbeeld, dat het bij deze beweging gaat om het  
al of niet behouden van „de heiligste goederen”  
der volken.

Marx heeft zijn lugubere grootheid en gadeloo-  
zen invloed te danken niet aan zijn oeconomie  
(zelfs de Marxisten geven, toe, dat er juist  
bedenklijke gaten en zwakke plekken zijn!),  
maar aan het feit, dat hij een wijsgeerige kop  
en, wat meer zegt, een wijsgeerig profet was.

Wij hebben onze lezers er reeds opmerkzaam  
opgemaakt, toen wij over Hegel handelden, dat  
de wijsbegeerte van Marx tendentele het omgekeerde,  
en wel gematerialiseerde, Hegelianisme is. Zij is  
de historisch-materialistische toepassing van de  
idee der voortdurende ontwikkeling naar den  
regel van de omkanteling door antithese. Het  
socialisme is waarlijk niet alleen door zijn ver-  
nielende kritiek, maar veel meer nog door deze  
beoorlijke bespiegeling, die diepe vergezichten van  
levensbloei vóórtoovert, het ideaal van miljoenen

en miljoenen menschen, geworden. En ook nu  
nog, is de hardnekkige kracht en het vurig élan  
dezer beweging niet gelegen in den blinden wil  
van het volk, maar in de bewuste profetie van  
mensen als Lenin en Troelstra, die het socialisme  
als wereldbeschouwing hebben aanvaard.

Zoo hebben we dus deze hoogst belangrijke ver-  
schijnselen, die op vele onwetenden een onschul-  
digen indruk maken en ondoordacht worden be-  
wonderd, naar hun wijsgeerigen grond te be-  
oordeelen, en duidelijk het verband te onderkennen  
tusschen de theorie en de praktijk. Door dit onder-  
zoek zal de christen zich het gevaar bewust wor-  
den van een beweging, die uit praktisch oogpunt,  
tal van maatregelen vóór stelt, welke ook door den  
christen moeten worden toegejuicht, maar die door  
de beginselen, die zij propageert, het christendom  
in zijn diepste grondslagen aantast.

Eenzelfde studietak rust op den christen ten  
opzichte van alle levensverschijnselen, die zich op  
het buiten-christelijk terrein aan hem vóórdoen.

Hij heeft te onderzoeken het wijsgeerig grondbe-  
ginsel, dat schuilt achter de op zichzelf veelszins  
frissche en bekoorlijke idealen, waarvoor de mo-  
derne opvoedkunde propaganda maakt, niet alleen  
bij monde van de naturalistische Ellen Key, maar  
ook van de streng-Roomsche Montessori.

Voorts wordt hij gesteld voor de vraag, het ver-  
band na te speuren tusschen de neo-romantische  
wijsbegeerte en de prachtige jeugdbeweging, die  
vooral in het naburige Duitschland het karakter  
van een hervormingsactie heeft aangenomen.

Niet minder noodzakelijk is het onderzoek naar  
den samenhang tusschen de verschijnselen op het  
gebied der moderne kunst in al hare vertakkingen  
(de letterkunde voorop, maar dan ook de toon-  
kunst, de schilderkunst en de bouwkunst) en de  
verschillende stroomingen der wijsbegeerte, waarbij  
dan speciaal het voluntarisme en het irrationalisme  
van grooten invloed zal blijken.

In vele gevallen zal de „beproeving” van den  
geest der moderne cultuur naar den maatstaf tot  
een resultaat leiden, dat tot onthouding en bestrij-  
ding, maar ook tot positieven ijver, verplicht.

En tenslotte zal de oefening van onzen „kijk”  
op de wijsgeerige grondslagen der cultuur ook be-  
teekenis hebben voor onze beoordeeling van de  
verschijnselen op geestelijk en kerkelijk terrein in  
onzen eigen kring. Bestrijding van dwalingen toch  
heeft dan alleen effect, wanneer wij ze eerst tot  
hare grondbeginselen hebben herleid.

B. W.

## LITERATUUR EN KUNST.

J. L. F. de Liefde „In Liefde Bloeyende”.

Sinds eenigen tijd is het boek, dat we thans  
bespreken moeten, in ons bezit. Door allerlei om-  
standigheid bleef het echter tot nu toe onbehandeld  
liggen, terwijl het, direct bij z'n verschijnen, onze  
waardeerende aankondiging was waard geweest.

't Is nu al een paar maanden in den handel,  
al door meerderen gelezen, voor sommigen zelfs  
reeds geworden een betekenend bezit, een boek,  
waarin ze iets vonden van zichzelf en voor zichzelf.

Toch is het tot op zekere hoogte echter nu  
het juiste moment voor ons om het te behandelen.  
Want, wat in de voorafgaande artikelen omtrent  
boeken-series en vooral christelijke-lectuurseries  
werd gezegd, kan ter inleiding dienen op wat we  
thans bespreken moeten. We zagen immers, dat  
er behoefte bestaat aan goede christelijke lectuur en  
dat in die behoefte door „bibliotheken” uitstekend  
wordt voorzien, mits de uitgevers vasthouden aan  
de eischen, die uit literair oogpunt moeten worden  
gesteld. Welnu, hier hebben we de gelegenheid om  
de proef op de som te zien. Want dit boek is  
het eerste nummer van een serie, waarmede de  
„Uitgeversmaatschappij Holland” aan de markt  
komt en het voldoet aan de voorwaarden, die  
literair aan zulk een collectie gesteld mogen worden.

Dit aan te toonen, is het doel van dit artikel.

Het boek, hier bedoeld, is de christelijke roman  
van mej. J. L. F. de Liefde „In liefde bloeyende”.

Nieuw is het niet. 't Is eigenlijk al jaren oud,  
maar in z'n eersten druk is het sinds lang totaal  
uitverkocht. In deze tweede uitgave echter is het  
als een phoenix uit z'n asch verreesen, verjongd,  
vernieuwd, frisch als een pas verschenen boek.  
De bijzonder artistieke manier, waarop de Uitgeef-  
ster het heeft verzorgd, draagt daartoe niet weinig  
bij. In z'n modernen band, met een stijlvolle band-  
teekening van Heskes, gekleurd op snee in har-  
monie met de kleur van den omslag, en gedrukt  
op best papier, is het een in alle opzichten nieuw  
boek. En als zoodanig wenschen we het ook te  
behandelen.

Betreffende den titel geeft de schutpagina inlichting.  
„In Liefde Bloeyende”, zoo staat daar, „de  
spreuk van de Amsterdamsche redeijkerskamer De  
Egelandier, heet als de meeste dier spreuken een  
dubbele betekenis: In Liefde bloeyende (bloeden-  
de)”. Ter bevestiging van dit citaat herinner ik  
aan het wapen van d'Egelandier, die tegen het